

ΚΥΚΛΟΣ ΣΕΜΙΝΑΡΙΩΝ ΕΕΠΓ

Γλώσσα, κοινωνία και εθνογραφία

LESoL SEMINAR SERIES

**Κοινωνικές αναπαραστάσεις των προσφύγων/ισσών
που υπέστησαν βασανισμό**

**Ιφιγένεια Μουλίνου
ΕΚΠΑ – Τμήμα Επικοινωνίας και ΜΜΕ**

Θεματική περιοχή της έρευνας

- Οικοδόμηση ταυτοτήτων σε θεσμικά περιβάλλοντα, μεταναστευτικός-προσφυγικός πληθυσμός πρόσφυγες/γισσες που έχουν υποστεί βασανιστήρια (Π.ε.β.)
- Εθνογραφία της Επικοινωνίας, Ανθρωπολογία της Γλώσσας, Ανάλυση Λόγου

Θέμα της έρευνας

- Διαλογικές (discursive) πρακτικές προφορικού και γραπτού λόγου των επαγγελματιών ψυχολόγων, ψυχιάτρων κοινωνικών λειτουργών, διαμεσολαβητών (διερμηνέων), νομικών κ.ά.

→ Διαστάσεις ταυτότητας των Π.ε.β.

- Διεπιδράσεις των επαγγελματιών μεταξύ τους
- Διεπιδράσεις επαγγελματιών με τους/τις πρόσφυγες/ισσες

Ερωτήματα

- Διαφορές προσέγγισης σε αυτή τη ομάδα σε σχέση με τους/τις υπόλοιπους/ες πρόσφυγες/ισσες
- Ορισμός στα επίσημα θεσμικά κείμενα / διαφοροποιήσεις κατά τις διεπιδράσεις
- Ιδεολογικές στάσεις που προκύπτουν από τις κοινωνικές αναπαραστάσεις για αυτή την ομάδα, και σε σχέση με άλλες ομάδες προσφύγων/ισσών

Τρεις ομιλίες - Θέματα

Σήμερα:

- Διεξαγωγή της εθνογραφικής έρευνας και κύρια ευρήματα

03 Μαρτίου, Ανάλυση δεδομένων:

- Υποκειμενικότητες που αναδύονται σε αφηγήσεις βασανιστηρίων από επιζώντες/σες
- Η ιατρο-νομική μεταγραφή της τραυματικής εμπειρίας σε πιστοποιητικά και βεβαιώσεις

10 Μαρτίου, Ανάλυση δεδομένων

- Μαγεία και αίτηση ασύλου
- Συμμετοχικά συνέδρια για-με τους πρόσφυγες/ισσες επιζήσαντες/σες βασανιστηρίων

Διάρθρωση της παρουσίασης

- Περιγραφή - Μεθοδολογία της εθνογραφικής έρευνας
- Δεδομένα
- Δυσκολίες συλλογής δεδομένων
- Κύρια ευρήματα της έρευνας
- Στάσεις που προκύπτουν ως προς
  - κοινωνικές αναπαραστάσεις για αυτή την ομάδα,
  - αντιμετώπισή τους κατά την εργασία μαζί τους

Περιγραφή - Μεθοδολογία της εθνογραφικής έρευνας

Διεξαγωγή της έρευνας: Χώροι

❖ Μακράς διάρκειας εθνογραφική έρευνα με συμμετοχική παρατήρηση

Οργανώσεις και επαγγελματίες με πολυετή, συστηματική εμπειρία με πρόσφυγες/ισσες και Π.ε.β...:

- Κέντρο Ημέρας Βαβέλ
- Solidarity Now

❖ Συνεντεύξεις με επαγγελματίες (και εκτός των δύο Ο).

❖ Δημοσιευμένες πηγές

Τρόπος διεξαγωγής της έρευνας πεδίου

Ποικιλία δεδομένων και τρόπων παρακολούθησης: μεθοδολογική και θεωρητική αρχή για την έρευνα πεδίου

→ όσο το δυνατόν συνολικότερη μελέτη του πεδίου

- Παρακολούθηση των κύριων δραστηριοτήτων
- Συνεντεύξεις
- Συμμετοχή στη διοργάνωση συνεδρίου για τους Π.ε.β.(Βαβέλ)
- Από 02/2024 εθελοντική διαμεσολάβηση στα γαλλικά

Δεδομένα

Δεδομένα – Προφορικό υλικό 1

- Ομαδικές συναντήσεις του προσωπικού
- Διεπιδράσεις με τους/τις πρόσφυγες/ισσες στην υποδοχή των δύο κέντρων
- Πρόσφυγες/ισσες με τους/τις κοινωνικούς/ές λειτουργούς και τους/τις συμβούλους εργασίας (Solidarity Now)
(ταυτόχρονες σημειώσεις)
- Ψυχοθεραπευτικές συνεδρίες ή συνάντηση με την κοινωνική υπηρεσία στην πρώτη Ο. (Βαβέλ)
- Μη επίσημες συζητήσεις με τους επαγγελματίες, με συμμετοχή μου (κυρίως Βαβέλ)
(Με σημειώσεις μετά το πέρας της συνάντησης/συνεδρίας)

Δεδομένα – Προφορικό υλικό 2

Με μαγνητοφώνηση:

- Συνεντεύξεις με επαγγελματίες των δύο Ο., με επαγγελματίες εκτός των δύο Ο.
- 3 Ομαδικές συναντήσεις – θέματα:
  - Εργασία με Π.ε.β.
  - Μαγεία
  - Ζητήματα σεξουαλικότητας στη θεραπευτική πορεία
- Απομαγνητοφώνηση μεγάλου μέρους από δύο συμμετοχικά συνέδρια για/με Π.ε.β.

Δεδομένα – Γραπτό υλικό

- Φόρμες 'intake'
- Γραπτές βεβαιώσεις
- Πιστοποιήσεις των Π.ε.β.
- Αποφάσεις ασύλου
- Έντυπα και φυλλάδια κάθε οργάνωσης (Ο.)
- Ιστοσελίδα και κοινωνικό δίκτυο των Ο.

Δημοσιευμένες πηγές

- **Συμμετοχικά συνέδρια:** ομιλητές και Π.ε.β.
  - ❑ Πρακτικά διημερίδας *Pathways to Recovery for Torture Victims in Flight*, Αθήνα 2019.
  - ❑ Πρακτικά ημερίδας Προσφυγικές εμπειρίες βίας και βασανιστηρίων: από την οδύνη στην ανακούφιση. Αθήνα 2024.
- **Κείμενα και βίντεο από ιστοσελίδες με αφηγήσεις και ποιήματα Π.ε.β.**
  - ❑ Βαβέλ
  - ❑ Freedom from Torture
  - ❑ Μετάδραση
- **Ποιητικά κείμενα** (και άλλα γκράφτι) σε τοίχους εγκαταλελειμμένων κτιρίων όπου διαβιούν πρόσφυγες/μετανάστες

Δυσκολίες συλλογής δεδομένων

Δεδομένα: Δυσκολίες και περιορισμοί

Δεδομένα προσωπικά και ευαίσθητα, κανόνες ηθικής και δεοντολογίας

Ανώνυμα και μη φωτογραφικά (και για τους επαγγελματίες) αλλά

→ περιορισμένος αριθμός από συγκεκριμένα έγγραφα Π.ε.β.,
που μπορούν να παρουσιαστούν

Μελέτη μεγαλύτερου αριθμού εγγράφων επί τόπου, με σημειώσεις

Συζήτηση με τον επαγγελματία για την πορεία του ατόμου το οποίο
αφορούσαν οι βεβαιώσεις

Δεδομένα: Δυσκολίες, εύρημα

Δεν είναι εφικτό να μελετήσει κανείς αποκλειστικά τους/τις πρόσφυγες/ισσες που έχουν υποστεί βασανιστήρια:

- «γκρίζες ζώνες»: ποιοι συγκαταλέγονται σε αυτή την ομάδα κατά τον νομικό ορισμό και ποιοι για το ιατρικό προσωπικό και το προσωπικό ψυχικής υγείας
- οι ίδιοι συχνά δεν αποκαλύπτουν εξαρχής (ή και ποτέ) ότι έχουν υποστεί βασανιστήρια

Κύρια ευρήματα της έρευνας

Κύρια ευρήματα

- Ορισμός/ορισμοί Π.ε.β.
- Βεβαιώσεις: αντιφατικές ανάγκες, σύνθετες διαλογικές (discursive) πρακτικές
- Μαγεία: ιδεολογικές και πολιτισμικές διαφορές της κυρίαρχης δυτικής και της μη δυτικής σκέψης στις στάσεις των εμπλεκομένων
- Διαφορετικές τάξεις λόγου (νομικός, κρατικός, θεραπευτικός, κ.λπ.) – διαφορετικές στάσεις απέναντι στους Π.ε.β.
- Διαφορετικές στάσεις μέσα σε κάθε τάξη λόγου
- Γλώσσα – διαμεσολάβηση
- Λόγος των Π.ε.β.

Ευρήματα

I. Ορισμός/ορισμοί Π.ε.β.

- Πρόσφυγες/ισσες που έχουν υποστεί βασανιστήρια, πρόσφυγες/ισσες που έχουν υποστεί ακραία βία
- Για τους επαγγελματίες που εργάζονται με Π.ε.β., εκτός από τους νομικούς:
  - οποιοσδήποτε έχει υποστεί **συστηματική και/ή στοχευμένη βία**, ανεξάρτητα από το ποιος έχει προξενήσει το βασανιστήριο (πιο 'ανοιχτός', λειτουργικός ορισμός)
  - όχι περιστατικά σεξουαλικής και ενδοοικογενειακής βίας (πρακτικοί και μεθοδολογικοί λόγοι)
- Από νομική άποψη: να εμπίπτει στον επίσημο ορισμό της Σύμβασης της Γενεύης

Ορισμός/οί Π.ε.β.: Εμπίπτει / Δεν εμπίπτει

- Από νομικής άποψης: να εμπίπτει στον επίσημο ορισμό της Σύμβασης της Γενεύης

*«Όταν οι άλλοι βλέπουν άνθρωπο που έχει βασανιστεί όχι στη χώρα του αλλά σε ενδιάμεση χώρα, άνθρωπο που έχει βασανιστεί από την οικογένειά του, και τον συγκαταλέγουν στα άτομα με εμπειρία βασανιστηρίων, εμείς βλέπουμε ότι **δεν εμπίπτει** στον ορισμό.»*
(δικηγόρος)

- Στις αφηγήσεις των ίδιων δικηγόρων και το εξής:
χωρίς παραποίηση στοιχείων και λόγων, με πολλές συναντήσεις και ώρες: εντοπισμός λεπτομερειών στην αφήγηση των Π.ε.β.. που μπορούν να συνάδουν με το γράμμα του νόμου και γίνονται αξιόπιστες

→ Και στη νομική πλευρά επιβεβαιώνεται ότι οι ερμηνείες και οι ορισμοί είναι περίπλοκες διεπιδραστικές διαδικασίες

Βεβαιώσεις

Μεταγραφή τραυματικής εμπειρίας σε επίσημη γραπτή βεβαίωση

- Ανταπόκριση στον λόγο και τα κριτήρια του ασύλου:
κατασκευή ενός ευάλωτου ατόμου και όχι μιας συνολικής εικόνας του ανθρώπου
→ τυποποίηση συμπτωμάτων ευαλωτότητας, 'κλειστά κείμενα, μονολογικά'
- διήγηση γεγονότων
→ Κίνδυνος επανατραυματισμού

Διάφορες στάσεις και προβληματισμός επαγγελματιών. Ενδεικτικά:

- Συχνά, πιο 'ανοιχτά' κείμενα:
Αποφεύγονται οι λεπτομέρειες
- Ενσωμάτωση σε άλλες διαλογικές πρακτικές, σε άλλα είδη λόγου:
  - Προφορική συζήτηση με τον Π.ε.β. για την τελική μορφή του εγγράφου
  - Ενσωμάτωση της συγγραφής της βεβαίωσης στη θεραπευτική διαδικασία

Μαγεία

Μαγεία και διεπιδράσεις μεταξύ επαγγελματία και πρόσφυγα/ισσας. Μαγεία και αίτηση για άσυλο.

- Δίωξη λόγω κατηγορίας ότι είναι μάγος/μάγισσα
- Δίωξη λόγω του ότι του/της έχουν κάνει μάγια
- Απειλή ζωής, κακοποίηση, βασανιστήρια
Κοινωνικός αποκλεισμός

Οι περιπτώσεις μαγείας είναι κατεξοχήν ζήτημα που φέρει στο προσκήνιο τις ιδεολογικές και πολιτισμικές διαφορές της κυρίαρχης δυτικής και της μη δυτικής σκέψης

Κύριες στάσεις στο άσυλο, μέσα από τον λόγο των επαγγελματιών

- Προβολή δυτικού ορθολογικού μοντέλου, αναζήτησης τεκμηρίωσης (*evidence-based credibility*)
- ⇒ Μη κατανόηση ή και απόρριψη της πολιτισμικής διαφοράς

Κύριες στάσεις των επαγγελματιών

- Παραλληλισμοί με την εδώ κοινωνία συνεχής τάση γεφύρωσης και προσέγγισης της πολιτισμικής διαφοράς

Στάσεις που προκύπτουν

Τάξεις λόγου και στάσεις 1

Διαφορετικά σημεία εκκίνησης των κύριων τάξεων λόγου των δεδομένων μου:

- Θεραπευτικού λόγου
- νομικού λόγου
- κρατικού/θεσμικού λόγου

Ετερογένεια:

- μεταξύ των τάξεων λόγου
- αλλά και εντός καθεμιάς

Θεραπευτικός Λόγος

- Οι θεραπευτικές συνεδρίες συνιστούν διαδικασία που επιδιώκει:
- αφηγηματικό και αναστοχαστικό λόγο
- ερμηνευτική διερεύνηση της βιωμένης εμπειρίας, όχι εξέταση γεγονότων
→ έτσι, μεγαλύτερη δεκτικότητα και σε αφηγήσεις περί «αόρατης εξουσίας» (μαγεία) (Beneduce 2012· Favero 2014)

Τάξεις λόγου και στάσεις 2

Συνέντευξη Ασύλου, Θεσμικός/κρατικός λόγος

- Συλλογή πληροφοριών και τεκμηρίωση δικαιώματος ασύλου
- Έμφαση στην τεκμηρίωση βάσει αποδεικτικών στοιχείων (evidence based)
Περιορισμένη εξοικείωση με πολιτισμικά πλαίσια
Δυσκολία αξιολόγησης πολιτισμικών ισχυρισμών, όπως της μαγείας (βλ. Luongo 2020)

Νομικός λόγος

- Κυρίως προσήλωση στο νομικό πλαίσιο
- Επιχειρηματολογία βάσει αποδείξεων, ανταπόκριση στα νομικά κριτήρια του ασύλου
- Στόχος: θεμελίωση αιτήματος ασύλου, θετικό αποτέλεσμα για τον/την εντολέα

Τάξεις λόγου και στάσεις 3

Πολιτισμικοί/ές διαμεσολαβητές/τριες - διερμηνείς

- Ενεργοί συμμετέχοντες στις διαδικασίες
- αλλά και μάρτυρες και διαμεσολαβητές των διαφορετικών τάξεων λόγου εντός καθενός και μεταξύ των λόγων
- Αξίζει ιδιαίτερη μελέτη

Κύριες στάσεις μέσα σε κάθε τάξη λόγου

Ψυχίατροι

Προσανατολισμός στην παθολογία και τη διάγνωση:

Η αφήγηση του/της πρόσφυγα/ισσας λειτουργεί κυρίως ως διαγνωστικό εργαλείο.

Περισσότερο προσανατολισμένοι σε συνεδρίες θεραπείας με έμφαση στον λόγο και την αφήγηση

Ψυχολόγοι

- Λόγος και πρακτικές με πιο κοινωνικό προσανατολισμό
- Προσεγγίσεις με πιο ψυχαναλυτικό προσανατολισμό

Κύριες στάσεις μέσα σε κάθε τάξη λόγου

Επιτροπές Ασύλου

- Αιτήματα τεκμηρίωσης βάσει αποδεικτικών στοιχείων
→ απόρριψη μη ορθολογικών ισχυρισμών
- Λιγότεροι: συσχέτιση ισχυρισμών για μαγεία π.χ. με τεκμηρίωση για απειλές κατά της ζωής ή ένδειξη κακοποίησης, σύμφωνα με το προστατευτικό πλαίσιο της Σύμβασης της Γενεύης
- Λιγότεροι, ενδελεχής μελέτη κάθε περίπτωσης, καθώς και των εκθέσεων για χώρες/περιοχές καταγωγής

Νομικοί – συνηγορία προσφύγων/ισσών

- Προσήλωση στο γράμμα του νόμου και στα αποδεικτικά στοιχεία, βάσει διεθνών και ευρωπαϊκών συμβάσεων
- Συχνά, κριτική ερμηνεία των Συμβάσεων, με βάση ανθρωπολογικές και κοινωνιολογικές προσεγγίσεις

Γλώσσα, διαμεσολάβηση

Προς το παρόν η έρευνα μου:

Πρακτικές και στρατηγικές λόγου (discursive) από τους επαγγελματίες και τους Π.ε.β.
→ διαλογικές και κοινωνικές δραστικές τοποθετήσεις των Π.ε.β.

Ανάκτηση της δραστικότητας (agency), και της γλωσσικής δραστικότητας, καίρια για τους Π.ε.β., καθώς:

απώλεια ελέγχου του εαυτού

πρώτιστος στόχος του συστηματικού βασανισμού

Λόγος των Π.ε.β.: στα συμμετοχικά συνέδρια, σε αφηγήσεις γραπτές και προφορικές, σε ποιήματα/ποιητικά κείμενα

Υλικό προς ανάλυση και μελέτη και στο σύνολό του – στάσεις που αναδύονται:

Μεταγλωσσικά σχόλια για τον ρόλο της γλώσσας σε κάθε συνάντηση ομάδας και σε όλες τις συνεντεύξεις

Ανάγκη διαμεσολάβησης, επικοινωνία σε μη μητρική γλώσσα

Παρουσία του τρίτου σε συνεδρίες

Γλώσσα, διαμεσολάβηση

Αλλά και :

Ποιητική του λόγου και πρόσφυγες/Π.ε.β. σε εγκαταλελειμμένους βιομηχανικούς χώρους: ανάδειξη ενός ιδιαίτερου και σύνθετου γλωσσικού τοπίου

*Αν γράψω για το μυστικό της καρδιάς
Θα καταρρακωθεί ο κόσμος όλος
Θα σπάσει το μολύβι
Το χαρτί θα γεμίσει αίμα*

Σας ευχαριστώ πολύ!